

TÜRKİYE, İRAN VE PAKİSTAN'DA GELENEKSEL KÖY AİLESİNİN ÖZELLİKLERİ

Dr. S. Aygen ERDENTUĞ*

Ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye, İran ve Pakistan'da, kentlerin dışındaki yerleşme yerlerinde yer alan güdümlü sosyo-ekonomik değişimle birlikte buradaki ailelerin bir değişim sürecine itildikleri bir gerçektir. İslam dinine mensub ve aşağı yukarı aynı ekolojik ortama sahip olan bu ülkeler, geçim teknolojisi (subsistence technology)¹ açısından ele alındıklarında, sanayileşmekte olan ama esasında tarıma dayalı bir ekonomiye sahip toplumlar olarak görülmektedirler. Sosyal antropologlar ise bu üç toplumu ve benzerlerini, çağdaş sanayi toplumlarından (A.B.D., İngiltere, Batı Almanya, vb.) oldukça farklılık arzeden özelliklerinin etkisiyle, temelde "geleneksel" (traditional) toplumlar diye yorumlamayı tercih etmektedirler. Bu özellikleri sebebiyle bu tür toplumlara "karma toplumlar" (hybrid societies)² da denilebilmektedir. Gerçekten de bu gibi ülkelerde, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte, kendilerine has özellikleriyle, kent ve köy toplulukları diye belirgin bir şekilde birbirinden farklı iki ayrı topluluk ortaya çıkmıştır. Bu toplumlarda bir yandan kent ailesi gün geçtikçe sanayileşmiş batı toplumlarındaki kent ailelerini yansıtan bir yapıya dönüşürken, diğer yandan, toplumdaki kentleşme-sanayileşme eğilimleri ile birlikte değişmekte olan bir kısım köylere rağmen, kentlerden uzak yerleşme birimlerindeki köy ailelerinin çoğunluğu, sanayileşme

*DPT, Sosyal Planlama Dairesi

1 G. Lenski'nin Goldsmith'den yararlanarak yaptığı toplum tipleri sınıflandırmasında dayandığı temel faktör, bkz. G. Lenski, *Human Societies* (New York: McGraw-Hill Book Co., 1970), ss. 121-125

2 Birkaç tip topluluğun yan yana bulunduğu "melez" bir toplum. Bu toplumlarda iki veya üçten fazla geçim teknolojisi biçimi birbiri içine girmiştir. Örneğin, temelde tarımcı olan bir toplumda sanayi toplumlarında bulunan unsurların görülmesi gibi (bkz. G. Lenski, *op. cit.*, ss. 126-127).

çabalarından önce var olan özelliklerin çoğunu muhafaza edebilmektedir. Bu denemede daha çok geleneksel unsurlarını büyük ölçüde koruyabilen köy ailesinin yapısına, fonksiyonuna ve aile içi ilişkilerine ait genel özellikler üzerinde durulmaktadır. Amaç, bu üç ülkede yapılan araştırmaların verilerine dayanarak köy ailesinin geleneksel özelliklerini belirleyerek bunlardan ortak ve "model" sayılabilecek unsurlar ortaya koymaktır. Bir başka deyişle konu, Max Weber'in "ideal tip"³ kavramı açısından ele alınmakta ve çeşitli sebeplerle geleneksel "model"den sapma gösteren ve hızlı bir değişim süreci içinde olan köy aileleri çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Bu arada bir noktayı belirtmek gerekecektir. Elimizde Türkiye ve İran'da geleneksel köy hayatını genel olarak veren kaynaklar olmasına karşılık Pakistan'a (eski Batı Pakistan) ait⁴ bir tek köy incelemesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu incelemede Pakistan ile ilgili olarak ileri sürülecek özellikler köyün yer aldığı bölgeye (Pencab) özgü olacaktır. Bir tek köye dayanarak bir genelleme yapmak hatalı olur kanısındayız.

I. AİLE YAPISI

Bu ülkelerin köylerinde "geniş aile" (extended family)⁵ tipi hakimdir ve her geniş aile bir haneyi meydana getirmektedir.

Nimkoff geniş aile tipinin üç önemli özelliği olduğunu belirtir:

- a) çeşitli kuşakların birlikte oturmaları,
- b) aynı kazandan yemek yemeleri ve
- c) ortak mülkiyete sahip olmaları⁶.

³ Burada, konu edinilen sosyal organizasyonun en önemli özelliklerini göz önünde bulundurarak soyut bir saf tip veya model tip yaratmak sözkonusudur. Bkz. Hans Freyer, *İktisadi Nüfusların Tarihi*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, A.Ş., 1968), s. 180.

⁴ Zekiye Eglar, *A Punjabi Village in Pakistan* (New York: Univ Press, 1960). Bu araştırmada, biri "zamindar" (toprak sahipleri), diğeri "kamami" (köy zanaatkarları) olmak üzere iki temel kavı olan bir İslam köyü incelenmektedir.

⁵ Nermin Erdentuğ, *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik İncelemeler* (Ankara: A.Ü. Basımevi, 1972), s. 27; İbrahim Yasa, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları* (Ankara, TODAİE yay., 1970), s. 107; Rıza Arasteh, *Man and Society in Iran* (Leiden: E. J. Brill, 1964), s. 137; Zekiye Eglar., *op. cit.*, s. 74.

⁶ Serim Timur, *Türkiye'de Aile Yapısı* (Ankara, H.Ü. Yay. No: D, 13, 1972), s. 20.

Diğer bir deyişle, aynı aile birimi içinde birkaç kuşağın yatay veya dikey ya da hem yatay hem dikey olarak genişlemesini sağlayarak birden fazla evli çift barındırabilen geniş aile, varyantları ve değişme özellikleri bakımından sözkonusu üç ülkede de geçerli olan bir kurum durumundadır. Bununla beraber, Türkiye ve İran köylerinde ataerkil geniş ailenin (patriarchal extended family)⁸ yaygın olmasına karşılık, Pakistan'da⁹ bileşik aile (joint family) daha yaygındır¹⁰.

Sözkonusu ülkelerin temelde tarım ülkeleri olmaları sebebiyle bu toplumların kentlerinden çok, kent dışı yerleşim alanlarında bu tip ailelerin yaygın olması olağan görülmektedir. Zira Wolf, geniş ailelerin varlığını toprağın işlenmesi için gerekli olan insan gücünün sürekli olarak sağlanması esasına dayandırmaktadır. Bir başka deyişle, günlük/mevsimlik işçilere kıyasla geniş aile fertleri daha ucuz ve sürekli işçi durumundadırlar.¹¹ Geçimi topraktan olan köy ailesinin imkânlar el verdiği sürece toprağın bölünmesini önlemesi kendi çıkarıdır. Toprak bölününce veya azalınca geniş aile haliyle parçalanmaktadır.

Üç ülkenin köylerinde, geniş aileyi barındıran hanelerde, göze çarpan bir sosyal yapı karakteri de cinsler arasındaki ayrımdır. Üç ülkede de erkekler daima hanenin özünü teşkil etmektedirler¹². Türkiye ve İran'da yaşlı erkek, baba ve diğer erkeklerin babasının babası, evin sahibidir. Bu kişi, genel olarak toprağın hepsine sahiptir

7 S. Timur, *op. cit.*, s. 20 dan Nimkoff M.F., "Is the Joint Family an Obstacle to Industrialization", *International Journal of Comparative Sociology*, 1, s. 116

8 I. Yasa, *op. cit.*, s. 107; N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 28; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 137

9 Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 25-26

10 Kompozisyon bakımından fazla bir ayrıcalık göstermeyip hatta zaman zaman eşanlı kullanılabilen bu iki aile tipini birbirinden ayıran önemli bir özellik vardır: bileşik aileyi sürdüren "kardeşlik" bağına karşın, ataerkil geniş ailede "baba-oğul" bağı önemlidir. Bileşik aileye klasik bir örnek olarak da Hint ailesi verilmektedir; bu tür ailede geleneğe göre, doğan her erkek çocuk, doğduğu andan itibaren aile mülkünde hak sahibidir (S. Timur, *op. cit.*, s. 20). Oysa ataerkil geniş ailede erkek çocuklar ancak babanın ölümüyle aile mülkünde hak iddia edebilmektedirler (N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 28). Aslında bileşik aileyi, babanın ölümünden sonra çeşitli nedenlerle, zamanla, ataerkil geniş ailenin çekirdek aileye dönüşümünde bir aşama olarak görenler de vardır (S. Timur, *op. cit.*, s. 22 den Rosenfelt, H. "Process of Structural Change Within the Arab Village Extended Family", *American Anthropologist*, 60, s. 1127-1139).

11 E. Wolf, *Peasants* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1966), ss. 65-67

12 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 29; I. Yasa, *op. cit.*, s. 107; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 137 Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 75-76

ve idari otorite onda toplanmıştır. Oğulları ve torunları bu hane içinde doğmuştur. Oğullar baba ölene kadar orada kalırlar. Baba ölünce de oğullardan biri (genellikle en büyük olanı) evin reisi olur. Zamanla diğer oğullar da kendi mustakil hanelerini kurarlar¹³ Pakistan'da ise durum biraz değişiktir. Oğullar evlenene kadar haneden ana-baba sorumludur. Oğulların evlenmesi halinde, bir zaman sonra, ana-baba en büyük oğlana hane içinde ayrı bir oda vererek onu kendi gelir ve giderlerini tayin etmede serbest bırakırlar¹⁴. Bu durumda en büyük oğul, mekân bakımından babasının hanesi içinde olmakla beraber ayrı bir hanenin başına geçmektedir. Ana-babanın sağlığında mirasın bölünmemiş olması halinde ise kardeşler birlikte yaşarlar¹⁵.

Türkiye ve İran'da *patrilineal* aile sistemi özellikleri açıkça görülmekle beraber¹⁶ Pakistan'da *patrilineal* yanı sıra *matrilineal* sistemin kalıntıları hâlâ görülmektedir¹⁷. Türkiye ve İran'da evli bir kadın gelin geldiği hanenin "malı" olarak kalır; kendi ailesi ile ilişkisi çok azdır. Oysa Pakistan'da evli bir kadın için "peke" (kendi ana-babasının hanesi, akrabaları ve köyü) ile "saure" (kocasının hanesi, akrabaları ve kocasının ailesinin köyü) aynı derecede önem taşımaktadır.

II. AİLENİN FONKSİYONU

Genelde ailenin a) üreme, b) ekonomik, c) siyasi, d) sosyalleştirici ve eğitici, e) dini olmak üzere beş temel fonksiyonu olduğu ileri sürülmektedir¹⁸. Bu görüş açısından sözkonusu üç ülkedeki köy ailesi aşağıda belirtilen özellikleri göstermektedir.

Köyde cinsiyete dayalı işbölümü vardır; erkeklerle kadınların yapacakları işler geleneklere göre saptanmıştır. Erkek, çocuk yapması

13 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 29; R. Afsteh, *op. cit.*, s. 137; I. Yasa, *op. cit.*, s. 107

14 Erkek çocuğa aile mülkünden payı doğumunda verilmektedir.

15 Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 26-27

16 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 29; R. Afsteh, *op. cit.* ss. 138-139

17 Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 80-81

18 Her ne kadar ailenin fonksiyonları hakkında bugüne kadar çeşitli görüşler öne sürülmüşse de, Blumberg'in doktora tezinde de (bkz. Rae L. Blumberg, *Social Complexity and Family Complexity: Inter- and Intrafamilial*, 1970, ss. 82-87) belirttiği üzere, Winch'in görüşü analitik bakımdan amacımıza daha uygun düşmektedir.

ve kendi cinsî ihtiyaçlarını karşılaması yanı sıra hane içinde ve dışında belirli işleri yapması için bir kadınla evlenir. Bir başka deyişle, evliliğin ekonomik bir yönü vardır; erkeğin, dini bir menşei bulunan baba soyunu devam ettirmek¹⁹ amacıyla erkek çocuklara ve de toprağını işlemek için çok sayıda çocuğa ihtiyacı vardır.

Bu üç ülkede, köy ailesinde yer alan evlilik tipi de bu esasa dayanmaktadır. Üçünde de ana-babanın oğulları için eş seçmeleri söz konusudur. Eş seçiminde her iki taraf için belirli kriterler göz önünde bulundurulur, örneğin kızın/oğlanın babasının soyu, kızı becerikliliği, çalışkanlığı ve uysallığı (Türkiye)²⁰ ve kızın ailesinin isteğine uygun bir başlık parası, v.b.²¹

Üç ülkede de köy içinden ve akrabalar arası evlilik tercih edilmektedir²². Pakistan'da evlenecek olan kızın ve erkeğin hem ana hem de baba soyu incelenir; Türkiye ve İran'dakinden²³ farklı olarak gelin ve güveyin aynı yaşlarda ve aynı kasttan olmasına dikkat edilir. Erken yaşta evlenmelerin²⁴ Türkiye, İran ve Pakistan'da görüldüğü de olmaktadır. Evlilik kız çocuk bluğa erdikten sonra yerine getirilmektedir.²⁵

19 Türk ve Pakistan köylerinde bu çok önemlidir. Geleneksel miras kaideleri de buna göre düzenlenmiştir. Erkek ve kız çocuk arasında ayırım yapılmaktadır. Taşınmaz malların hepsi erkek çocuklara geçer. Kız tek çocuk ise, baba, malını kardeşine veya onun oğluna vererek kız mahrum eder. (bkz. N. Erdentuğ, *op. cit.*, ss. 29-30; Z. Eglar, *op. cit.* ss. 6-7). İran'da ise kız kocasından veya akrabalarından kalan miras'ın bir kısmına konabilmektedir. (bkz. R. Arasteh, *op. cit.*, s. 164).

20 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 51

21 *Ibid.*, s. 65; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 161

Türkiye'de başlık, babanın kızı için yapacağı ve yapacağı masrafları karşılama yanı sıra aileden çıkılan işgücünü telafi etmek maksadıyla verilmektedir (N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 51). Oysa İran'da başlık tamamen kıza aittir; kız onu istediği gibi kullanabilmektedir (R. Arasteh, *op. cit.*, s. 161)

22 Bunda özellikle malın bölünmesini önlemek amacı önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca yeğen evlenmeleri Kur'anın emri ve geleneksel evlilik örneklerinden biridir. (N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 40 ve s. 96; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 151 ve 163; Z. Eglar, *op. cit.* ss. 93-94)

23 Erkek ve kadın arasında yaş farkı (15-20) olabilmektedir. (R. Arasteh, *op. cit.*, s. 163; N. Erdentuğ, *op. cit.*, ss. 67-68)

24 çocuklar (eşler) bluğa ermeden

25 Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 92-93; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 163; N. Erdentuğ, *op. cit.*, ss. 64-68

Köy geniş ailesi ekonomik bir birliktir; büyük bir çoğunlukla toprak bölünmemiştir ve her türlü gelir kaynakları ortaklaşa işletilmekte ve tüketilmektedir²⁶. Bu durum, bir taraftan aile kurumunun birliğini, diğer taraftan da baba otoritesini desteklemektedir. Türkiye ve İran'da aile reisi olan babanın otoritesi oldukça kuvvetlidir. Baba ekonomik birliğin reisi. Siyasi tutumlarda bile her ailenin yerini belirleyen o ailenin hane reisi olmaktadır (Türkiye)²⁷. Dolayısıyla aile içindeki çatışma ve gerilim imkânları bu otoriter tutum ile azalmaktadır²⁸. Pakistan'da ise ana-baba otoritesi (değişik konularda) ortaklaşa mevcuttur. Örneğin, erzağın ve paranın denetimi yanı sıra "vartan bhanji" (kadın ve erkek tarafı aileleri arasında kurum haline gelmiş bir hediye alış veriş) nin uygulanması tamamen anaya aittir²⁹.

Geniş aile, çocukların sosyalleşmesini kolaylaştıran ve gerek kız gerek erkek çocuğun kendine düşen görevleri öğrenmesini sağlayabilen olumlu bir ortamdır. Babanın otoritesi ve ananın koruyuculuğu sonunda özellikle erkek çocuk büyüğüne saygılı ve bağımlı ama hane işinde erkek olarak saygı gören biri olur. Kız çocuk ise gelin gideceği ailede kendi ailesinin yüzünü ağartacak bir şekilde yetiştirilir; çalışkan, uysal ve temiz. Çocuklar dini ve ahlaki eğitimlerinde başta anne ve babalar olmak üzere diğer akrabalarından da yararlanırlar. Kaynana, anaya bu konuda yardımcı olan kişilerin başında gelir³⁰.

Görüldüğü üzere geleneksel geniş aile, ailenin fonksiyonlarının tamamen yerine getirilebildiği bir ortam yaratmaktadır. Hatta geniş aile, bu özelliğinden dolayı özerk ve bağımsız bir sistem olarak da görülebilir³¹.

²⁶ I. Yasa, *op. cit.*, s. 107; N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 28; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 150; Z. Eglar, *op. cit.*, ss. 25-27

²⁷ Özer Orankaya, *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür* (Ankara, A. U. S. B. F. Yay. No: 322, 1971), s. 63

²⁸ R. Arasteh, *op. cit.*, s. 144

²⁹ Z. Eglar, *op. cit.*, s. 30 ve s. 134

³⁰ *İbid.*, ss. 141-142; N. Erdentuğ, *op. cit.*, ss. 40-41

³¹ "Bir sosyal sistem fonksiyonunu tamamen yerine getirdiği sürece özerk ve bağımsız bir sosyal sistemdir" - Blumberg geniş aileyi bu açıdan ele almaya teklif etmektedir (bkz. Rae L. Blumberg, *op. cit.*, ss. 82-87).

III. AİLE İÇİ İLİŞKİLERİ

Geleneksel ortamda, otorite, saygı ve sevgi aile üyelerini bir arada tutmaktadır. Ayrıca aile içi ilişkileri köyde sosyal kontrolün özünü teşkil etmektedirler. Hane içinde önemli sayılan ilişkileri şöyle sıralayabiliriz: baba-oğul, karı-koca, kaynana-gelin ve ana-oğul ilişkileri. Diğer ilişkilere çalışmayı sınırlandırmak bakımından değinilmemektedir.

a) Baba-oğul ilişkisi:

Türkiye ve İran'da babaların kuvvetli bir otoritesi vardır. Oğulların buna uyması beklenir. Babanın verdiği kararlar tartışılmaz. Orta yaşa gelmiş oğullar bile babanın hoşlanmayacağı davranışlardan kaçınırlar. Her ne kadar hane içinde çocukların disiplinine gerektiği gibi önem verilmekteyse de erkek çocukların saldırganlıklarına göz yumulduğu da bir gerçektir. Oğul babanın huzurunda izinsiz konuşamaz. Baba oğullarının önünde cinsi konulara değinmez. Oğullar babalarının huzurunda içki ve sigara içemezler. Babaların görevi, oğullarına iyi sosyal davranışlar vermek ve temel çiftçilik becerilerini aktarmaktır. Erkek çocuğunun sünnet ettirilmesi ve evlendirilmesi baba tarafından düzenlenir. Babanın halden düşmesi durumundan ise orta yaş çağına gelen en büyük oğul işleri yürütür ama resmen hane reisi yaşlı babadır³².

Pakistan'da ise çocukların evlendirilmesiyle ana-baba rahatlamakta, birtakım sosyal sorumlulukları çocuklarına devretmektedirler. Ayrıca Pakistan'da erkek çocuğun, Türkiye ve İran'da olduğu gibi sadece baba tarafına değil, ana tarafı akrabalara karşı da bir sevgi saygı duymasına çaba gösterilir. Babaya sadık ve itaatkar bir oğul olması da beklentilerin başında gelir³³.

b) Karı-koca ilişkisi:

Geleneksel köy ailesinde kadının aile içinde fonksiyonu çocuk yapma, eşlik etme ve iş görmedir. Ne erkek kadına ne de kadın erkeğe "arkadaş" gözü ile bakar³⁴.

32 N. Erdemli, *op. cit.*, s. 32; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 140 ve s. 142

33 Z. Eglar, *op. cit.*, s. 88

34 N. Erdemli, *op. cit.*, s. 31

Türkiye ve İran'da çağdaş kanunlardan önce uygulanan Şeriat'a (Meccelle'ye) göre çokeş evlilik özellikle ekonomik durumu iyi olan erkekler arasında yaygındı. Kadının kısırlığı ve/veya hastalığı çokeş evliliğe neden olmaktadır. Soyun devamı ve aile toprağının işlenmesi için kısır veya erkek çocuk doğuramayan kadının üstüne "kuma" alınabilmektedir³⁵.

Pakistan'da çokeş evliliğin yaygın olmadığı kanısındayız. Patrilocality'e rağmen kadının ailesine verilen önem buna neden olabilir. Eglar, kocanın ölümü üzerine kayınbiraderinin karısı olabilen dul kadından söz etmektedir³⁶. Buna karşılık, çocuksuz ailelerin, akrabaların çocuklarını evlat edinebildiğine de değinmektedir; bu davranış, bir bakıma, kısırlık sonucu ikinci bir eş almayı önleyebilen bir adet sayılabilir³⁷.

Türkiye ve İran'da, büyük satışlar, alış-verişler, çocukların evlendirilmesi gibi önemli konularda karar verme erkeğe aittir. Kadın hiç bir zaman kocasına karşı çıkamaz. Ancak, kadın bazı konularda akrabalarını aracılığını isteyebilir. Kadın, kocasının kendisi ve çocukları üzerindeki otoritesini kabullenmek zorundadır³⁸. Zevcenin, ayrıca, kocasının haşin ve zorlayıcı davranışlarına karşı erkek ve kız çocuklarını korumak ve onları babalarının gözünde "iyi" göstermek gibi bir rolü de vardır³⁹.

Türk geleneklerinde zevcelerin kocalarına adları ile çağırma adeti yoktur. Kadın kocasına hitap ederken çoğunlukla "uşah" demektedir; kocanın gıyabında ise "bizim herif", "bizim çocukların babası", "gijim" terimleri yaygındır. Kocalar ise karılarına "gız" diye hitap ederler; karılarının gıyabında ise "köroğlu", "küldöken" v.b. gibi terimler kullanılmaktadırlar⁴⁰.

c) Kaynana-gelin ilişkisi:

Türk ve İran köylerinde kadına kıymet verilmesi için kadının erkek çocuğu anası olması gerekmektedir⁴¹.

35 N. Erdentuğ, *op. cit.*, ss. 30-31; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 161 ve s. 145

36 Z. Eglar, *op. cit.*, s. 99

37 *Ibid.*, s. 100

38 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 31; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 140

39 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 34; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 140

40 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 31

41 *Ibid.*, s. 33; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 140

Türk köylerinde yapılan tespitlere göre köyde kadın aile içinde kişiliğini gelin sahibi olduğu vakit bulabilmektedir. Kendisi gelinken çekmiş olduklarını sanki öc alırcasına bu defa geline çektirmektedir⁴².

Türkiye ve İran'da kaynana, otorite bakımından aile reisinden sonra gelir. Gelini eve uyduran odur. Akraba ve komşu ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde, yemeğin hazırlanmasında, hanedeki malzemenin kullanılmasında ve de torunları ile ilgili işlerde gelinin ona danışması gerekmektedir⁴³. Gelin kendisinin kaynanası için yetiştirildiğini ve bunun kaçınılmaz kaderi olduğunu bilir. Kaynananın otoritesi kuvvetli ise gelinle geçimsizlik az olmaktadır. Gelin kaynanasına itaat etmeli ve saygılı olmalıdır. Kaynana ve gelin arasında herhangi bir çatışma hoş karşılanmamaktadır⁴⁴.

d) Ana-oğul ilişkisi:

Türkiye, İran ve Pakistan'da kadının statüsü, ana olmakla, özellikle erkek çocuğu anası olmakla yükselmektedir⁴⁵. Pakistan bu konuda yine bir ayrıcalık göstermektedir. Kız çocuğunun "vartan bhanji" (geleneksel hediye alış-veriş kurumu) de oldukça önemli bir rolü vardır. Dolayısıyla Pakistan'da soyun devamını sağlamak ve ataların ruhunu anacak erkek çocuk yanı kız çocuk da doğurmak önemlidir⁴⁶.

Türkiye'de anne, erkek çocuklarının istekleri ve babanın kararları arasında uzlaştırıcı bir rol oynar. Aynı şekilde İran'da da ana erkek çocukları babanın haşin ve sert davranışlarına karşı korumak ve onların terbiyesinden sorumludur⁴⁷.

Türkiye'de babanın ölümüyle büyük oğul aile reisi olduğunda hane halkı ile beraber ananın da onun otoritesine girmesi sözkonusudur; gerektiğinde oğullar analarına emir verebilirler. Bununla beraber dul ananın ölünceye kadar oğullarının hanesinde bir yeri var-

42 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 72

43 Z. Eglar, *op. cit.*, s. 89; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 141; N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 33

44 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 33; Z. Eglar, *op. cit.*, s. 89

45 *İbid.*; Z. Eglar, *op. cit.*, s. 101

46 Z. Eglar, *op. cit.*, s. 101

47 N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 34; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 140

dır. Yetişkin erkeklerin analarına bakmaları ve onlara hürmet etmeleri beklenir⁴⁸.

Karıca, bir kadının oğlu ile olan ilişkisi kocası ile olan ilişkisinden daha önemlidir. Aynı şekilde oğulun anası ile olan ilişkisi ise karısı ile olan ilişkisinden daha önde gelir⁴⁹.

SONUÇ

Geleneksel köy yapısında toprağa bağlılığın aile ilişkilerini düzenlemede hakim olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye ve İran'da bu durum, kadının aile içindeki statüsünü kadın-erkek eşitliği bakımından olumsuz yönde etkilemektedir çünkü toprağa ancak erkek çocuklar sahip çıkabilmektedir. Pakistan'da da toprağa sadece erkekler sahip olabilmekle beraber ana tarafı da baba tarafı kadar sevilmekte ve saygı görmektedir. Türkiye, İran ve Pakistan'ın geleneksel köy ailelerinde birçok ortak özellikler olmasına rağmen Pakistan'ı diğer iki ülkeye bariz bir şekilde ayıran bu özellik olmaktadır. Pakistan köyünde bir kast sisteminin de varlığı bu köyün (yörenin Hint sınırına yakın olması nedeniyle) Hint kültüründen etkilenmiş olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Bu da ayrıca incelenmeye değer bir konudur. Dolayısıyla, Pakistan'da görülen bu ayrıcalık Pakistan'da kadının aile içindeki statüsünü olumlu yönde etkilemektedir. Örneğin, yaşlı bir dul kadın hane reisi olabilmektedir.

Pakistan'da, ailedeki dengenin ailenin hem kız hem de erkek çocuklara sahip olması ile sağlanabileceği kanaati hakimdir. Türkiye ve İran'da görülen tutumun aksine, Pakistan'da kız çocuklarına da değer verilmektedir. "Vartan bhanji" geleneginde ana figür kız çocuktur, gelindir; aileler arası bağların devamını kaynatasının ve anasının kontrolünde sağlayan odur. Dolayısıyla Pakistan köy toplumunda kız çocuğunun erkeğin ve kadının soylarını kaynaştırıcı bir fonksiyonu vardır. Böyle bir durum Türkiye ve İran'da görülmemektedir. Bununla beraber, üç toplumda da ailenin erkek çocuklara tutumları ve onlardan beklentileri arasında fazla bir farkın olmadığı görüşündeyiz.

⁴⁸ N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 34; R. Arasteh, *op. cit.*, s. 151

⁴⁹ N. Erdentuğ, *op. cit.*, s. 34

KAYNAKÇA

- ARASTEH, Rıza ve Josephine Arasteh. *Man and Society in Iran*; Leiden: E.J.Brill, 1964
- BLUMBERG, Rae L. *Societal Complexity and Familial Complexity: Inter and Intrasocietal*, 1970 (dissertation, facsimile)
- EGLAR, Zekiye. *A Panjabi Village in Pakistan*; New York: Columbia University Press, 1960
- ERDENTUĞ, Nermin. *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*; Ankara: A.Ü. Basımevi, 1972 (A.Ü. Eğ. Fak. Yay. No. 29)
- FREYER, Hans, *İktisadi Nazariyeler Tarihi* (çev. Tahir Çağatay); Ankara: Ayyıldız Matbaası, A.Ş., 1968
- LENSKI, Gerhard. *Human Societies*; New York: McGraw-Hill Book Co., 1970
- OZANKAYA, Özer. *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür*; Ankara: Sevinç Matbaası, 1971 (A.Ü.S.B.F. Yay. No. 322)
- REDFIELD, Robert. *Peasant Societies and Culture*; Chicago: University of Chicago Press, 1956
- TIMUR, Serim. *Türkiye'de Aile Yapısı*; Ankara, 1972 (H.Ü.Yay. No. D-15)
- WOLF, Eric. *Peasants*; Englewood Cliffs, New Jersey: PrenticeHall, Inc., 1966
- Yasa, İbrahim. *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*; Ankara, 1970 (T.O.D.A.İ.E. Yayınları)

